

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária

Magyar jogtörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem

Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

www.u-szeged.hu

www.szechenyi2020.hu

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tagozat	MAT-JN-17/EN
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék
Oktatók	Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária egyetemi tanár
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba Tel/Fax: (62) 544-412 E-mail: jogtort@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	5
Követelmények	az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

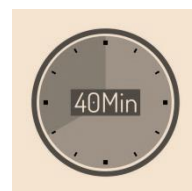
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

Perjogtörténet I.

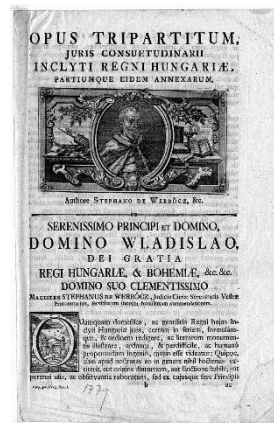
A per jog forrásai és a bírósági személyek

A per jog forrásai a rendi korban:

I. Szokásjog:

Werbőczy István: **Tripartitum**

A peres eljárás elemeit, az arra vonatkozó szabályokat legátfogóbban Werbőczy István Tripartitumában találhatjuk meg. Ez azt jelenti, hogy a per jogi szabályokat is elsősorban a szokásjog határozta meg. Werbőczy beszélt a *perbeli személyekről, így a bíróról, a bíró joghatóságáról valamint a felekről*. A Hármaskönyv II. részében részletesen tárgyalta a bizonyítási eszközöket, mint az esküt, a tanúvallomást, az okleveleket és a pecséthasználatot, majd az eljárás egyes szakaszainak – perbehívás, tanúvallatás, szemle, az ítélet és a perorvoslat – a szabályait rögzítette.

1. A Tripartitum 1779-es kiadásának címlapja

Kitonich János: **Directio Methodica**

Kitonich a 17. század elején készítette el munkáját, amely tulajdonképpen tankönyv volt, amelyben a peres eljárásra vonatkozó szokásjogi szabályokat gyűjtötte össze. Munkája azért bírt nagy jelentőséggel, mert a Tripartitum megjelenését követő szokásjogi változásokat is rögzítette. Ezért a vármegyék a Hármaskönyv mellett előszeretettel használták, sőt egyes vármegyei statutumokban is a Kitonich által rögzített normákra hivatkoztak.

2. Kitonich János arcképe

II. Törvények:

Szt. László dekrétumaiban találkozhatunk először per jogi szabályokkal, majd az *Anjouk* korában születtek az eljárásjogot, mint pl. a végrehajtást érintő rendelkezések. Döntő jelentőségű *Luxemburgi Zsigmond* 1435. évi II. dekrétuma jelentett, amelyben többek között a hatalmaskodási ügyek eljárási szabályait rögzítette.

„Határoztuk, hogy a sértettek, károsultak és igaztalanságot szenvedők, a panaszukat magukban foglaló királyi parancslevelünk kieszközlésével, az említett módon a szolgabíró és az illető vármegye káptalanjának vagy conventjének bizonytsága előtt, hasonlóképen kihirdetett gyűlés módjára, e tekintetben a valót kipuhatóltathassák és káraikat meg sérelmeiket bebizonyíthassák. ... a szolgabírák az ugyanazon megyebeli nemesekkel az ilyen tisztek részéről szolgáltatassanak törvényt és igazságot. ... Ha pedig a bárók, vagy királyi tisztek, avagy ispánok: tisztségükkel járó hatalmukat annyira túllépték, hogy ellenük a tisztségüknek alávetett egész közönség általános panaszt emelne, akkor mi, a szolgabíráknak és az ugyanazon megyebeli nemeseknek, és a káptalannak vagy conventnek hű és írásba foglalt állítása alapján személyesen, vagy az erre külön kirendelt emberünk útján akarunk és tartozunk azok részéről egészen méltó igazságot szolgáltatni.” (1435: (II.) V. tc.)

A perjog történetében meghatározó jelentőséggel Hunyadi Mátyás 1486-ban kiadott nagyobb dekrétuma bírt. Ez a törvény volt az első Magyarországon, amely nyomtatásban is megjelent. E törvényben szüntette meg a nádori bíráskodást, megreformálta a vármegyei törvényszékek működését. Szabályozta a perbehívást, a bizonyítékok közül a köztudományvételt, a perbeli esküt és a szemlét. Újra szabályozta a fellebbezést.

„ha a tanuvallatásokról szóló jelentésből kitűnik, hogy a panaszok a valóságnak megfelelnek, nem az alperes fogja magát tisztázni, mint ez eddig szokásban volt, hanem a felperesnek kell a maga keresetét saját és a dolog mivoltához meg a bíró határozatához képest több-kevesebb eskütársának esküjével támogatni és erősíteni. ... ha a kereset tárgya kártétel, a bíró, az ország szokása szerint a felperesnek a károk minősége, mennyisége és mivoltához képest fogja az esküt odaítélni: és ha a felperes az ő javára kiütött tanuvallatást mutat föl s a pert megnyeri: az alperest ezután nem kell hatalmaskodás tényében elmarasztalni, hanem a helyett legott, rögtön lefizetendő s a bíró meg a felperes között egyenlően megosztandó huszonöt márkán vagyis száz aranyon maradjon.” (1486:14. tc.)

Hosszú ideig a perjog vonatkozásában nem született törvényi intézkedés.

III Károly 1723-ban bevezetett bírósági reformja volt az, amely a bíróságok szervezetére vonatkozó rendelkezések mellett óhatatlanul érintette az eljárási szabályokat is.

Bírósági személyek:

I. A bíró

Bíró az, akinek igazságszolgáltatási jogköre, iurisdictioja van.

A rendi korban a király volt a legfőbb bíró, ezért közvetlenül vagy áttételesen, mindenki a királyra vezette vissza bírói joghatóságát. Bírói joghatóságot három címen lehetett szerezni:

1. közvetlenül királyi megbízás alapján.
az ország nagybírái: nádor, országbíró, személynök, vajda, bán, főispán;
2. választás útján:
 - szolgabírók, városbírók;
 - *arbiterek*: ők voltak az ún. fogott bírák, akiket a felek, hiteleshely előtt bizonyos jogügyletekben saját bírójukként vallottak meg.
3. dologi jogi alapon bírói joghatósága volt a földesúrnak jobbágysági felett az úriszéken.

A bíró vagy rendes hatalmánál fogva járt el – *iudex ordinarius* -; vagy ad hoc jelleggel, egy konkrét ügyre vonatkozó kiküldés, delegálás alapján – *iudex delegatus*.

A bírók küldés joga eredetileg kizárólag a király jogköre volt. Ennek alapján lehetett kiküldött bíró a nádor, vagy a 14. század közepéig az ispán (főispán) saját megyéjében.

A 17. században felségárulási és hűtlenségi ügyekben a Habsburg uralkodók gyakran **delegált bíróságot** bízta meg az eljárás lefolytatásával. Ezekben az esetekben legtöbbször a magyar szabályokat figyelmen kívül hagyták. Ez történt 1603-ban *Illésházi István* hűtlenségi perében, A Wesselényi-féle összeesküvésben részt vevő *Zrínyi Péter, Nádasdi Ferenc, Frangepán Ferenc* ellen indított hűtlenségi perben, és 1687-ben az ún. „*eperjesi véstörvényszék*” esetében is.

A bírói ítékezéshez szükséges feltételek:

Illetékesség: a bíró csak akkor járhatott el, ha az ügy elintézésére illetékességgel rendelkezett. Illetékes, mindig az alperes bírója volt, mégpedig egyrészt lakóhely, másrészt a rendi állás alapján. Más bíró járt el ugyanazon a területen, ha az illető személy nemes, pap vagy polgár volt. Vagyonjogi perek esetében a per tárgya, elsődlegesen az ingatlan jószág fekvése határozta meg az illetékességet.

„esküszöm az Istenre és az Isten szent anyjára, szűz Máriára, minden szentekre és Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek, együtt és egyenkint, a személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek, megválogatása nélkül és minden kérést, jutalmat, kedvezést, szeretetet meg gyűlölséget hátrátéve és távortartva, tehetségemhez képest igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni, a mint tudniillik azt az Isten és az ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segéljen és a boldogságos szűz Mária és a mi Urunk Jézus Krisztusnak ez éltető keresztjele.” (1435:II.I.tc.)

Hivatali eskü: a bíró csak akkor járhatott el joghatályosan, ha hivatali esküt tett. Ezt először Zsigmond, az 1435. évi dekrétumában szabályozta.

„a királyi felségnek az ő főpapjai és bárói tanácsával és akaratával mindenik megyében valamely bárót vagy más jeles és jómódú birtokos embert, a ki tudniillik megfelelőnek és alkalmasnak látszik, kell megyei ispánná kineveznie. ... alispánul vagy alispánokul az illető megyéből és nem másunnan köteles valamely jeles férfit kiválasztani. ... A kik mindnyájan az írott esküminta szerint esküt tartoznak tenni; az ispán a királyi felség előtt az alispánok pedig magának a vármegyének színe előtt.” (1486:LX.tc.)

Az eskü letételének kötelezettségét Hunyadi Mátyás az 1486. évi nagyobb dekrétumban, amelyet II. Ulászló 1492-ben megismételt. A rendes bírónak a király vagy a király megbízottjának a kezébe kellett letenni az esküt, a választott bírók az önkormányzat, azaz a vármegye, a

szabad királyi városa közgyűlése előtt tettek esküt. Az arbiterek a hiteleshely előtt tették le esküjüket. De bírói esküt tettek az ítélmesterek, sőt a vármegyei és a városi jegyzők is.

Elfogulatlanság: az érdekelt bíró ellen kifogással lehetett élni a királynál, s ezzel egyidejűleg a peres fél kérhette az ügy áttételét egy másik bírói fórumhoz. Érdekeltség keletkezhett félelemből, haszonvágyból, (jutalommal megvesztegetik a bírót) gyűlöletből (ellenség, ellenfél ügyében jár el) vagy szeretetből (valaki rokonának az ügyében bíraskodik). Bűncselekménynek minősült, ha a bíró saját ügyében, ahol félként vagy valamelyik peres fél képviselőjeként járt el, bíraskodott. Werbőczy megfogalmazása szerint: „*senkinek sem szabad egyszerre egy és ugyanazon ügyben felperesnek és bírónak lenni.*”

A 16. századtól ez a szabály csak magánjogi perekben érvényesült. Büntetőügyben a bíró maga volt egyszerre a vádló is, úriszéken a földesúr elnökkölt a földesúr és jobbágysai közötti magánjogi perekben. Ezt a rendszert 1836-ban szüntették meg.

Óvatos: a bírótól elvárták, hogy óvatos legyen. Egyrészt ne siesse el a pert, ugyanakkor szándékosan ne húzza el időben a pert. A szabályos eljárásra a királytól kért bírói parancssal lehetett a bírót kényszeríteni.

II. A bírótársak:

Általános szabály volt, hogy a bíró egyedül nem járhat el egy ügyben, szükséges volt, hogy a bíró mindig bírótársakkal tanácsban ítékezzen. Ennek az volt az indoka, hogy egy testület a szokásjogot jobban ismeri, mint egy személy. A bírótársak vagy alkalmoszerűek voltak, mint például a nádori közgyűlésen, vagy állandóak, mint például a sedrián vagy a városi törvényszéken.

A bíróság tekintélye nemcsak a bírók, hanem a bírótársak tekintélyétől is függött. A bírótársaknak ugyanolyan feltételekkel kellett rendelkezniük, mint a bíróknak.

III. A bíró segédei:

A bíró segédei azok a személyek illetve testületek, akik/amelyek bírói parancs alapján segítenek a bizonyítási eljárásban, a per előkészítésében és az ítélet végrehajtásában.

Poroszló (pristaldus): a 13. századig a királynak, a nádornak, az országbírónak volt poroszlója. Ők segítettek a bíróságon kívüli percaselekményekben és a végrehajtás foganatosításában.

Hiteleshelyek: azok az egyházi testületek, amelyek közhitelű okiratokat állíthattak ki

és hiteles pecséttel rendelkeztek. A hiteleshely által kiküldött emberek mindig a király által kiküldött megyebeli nemessel jártak el, végezték el a peren kívüli cselekményeket: pl. birtokba iktatás, határjárás, tanúvallomás felvétele.

Jegyzők: a bírói parancsok, ítéletek, egyéb bírói kiadványok szerkesztői.

3. A váradi székeskáptalan függő pecsétje

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mely szokásjoggyűjtemények határozták meg a rendi kor perjogát?
2. Milyen szabályokat tartalmazott Mátyás nagyobb dekrétuma a perjog vonatkozásában?
3. Milyen módon szerezhettek a bírák ítélkezési jogosultságot?
4. Mi a poroszló szerepe a peres eljárásban?
5. Mi a hiteleshelyek feladata?

KÖTELEZŐ TANANYAG

-- az előadásokon elhangzottak

-- Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Budapest, Osiris, 2007. 405-406. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-jogtortenet-osiris-tankonyvek-2007/?pg=0&layout=s>

AJÁNLOTT IRODALOM

BÓNIS Lajos - DEGRÉ Alajos- VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete Könyvkiadó, 1996. 51-54. pp.

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE